

Бєленічев І.Ф., Зайченко Г.В., Горчакова Н.О.,
Клименко О.В., Риженко В.П., Шумейко О.В.,
Дорошенко Е.Ю., Нікіфоров О.А., Бурлака Б.С.,
Бідай І.М., Гарник Т.П., Варванський П.А., Скорина Д.Ю.

ФІТОТЕРАПІЯ В МЕДИЦИНІ, СПОРТІ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

Монографія

ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. О. БОГОМОЛЬЦЯ

**Бєленічев І.Ф., Зайченко Г.В., Горчакова Н.О.,
Клименко О.В., Риженко В.П., Шумейко О.В.,
Дорошенко Е.Ю., Нікіфоров О.А., Бурлака Б.С.,
Білай І.М., Гарник Т.П., Варванський П.А., Скорина Д.Ю.**

ФІТОТЕРАПІЯ В МЕДИЦИНІ, СПОРТІ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

Монографія

Дніпро
Журфонд
2025

УДК 619:616.99:615

Ф64

Рекомендовано до видання Вченою Радою ДУ «Інститут фармакології та токсикології НАМНУ» (протокол №7 від 14.10.2025)

Рецензенти :

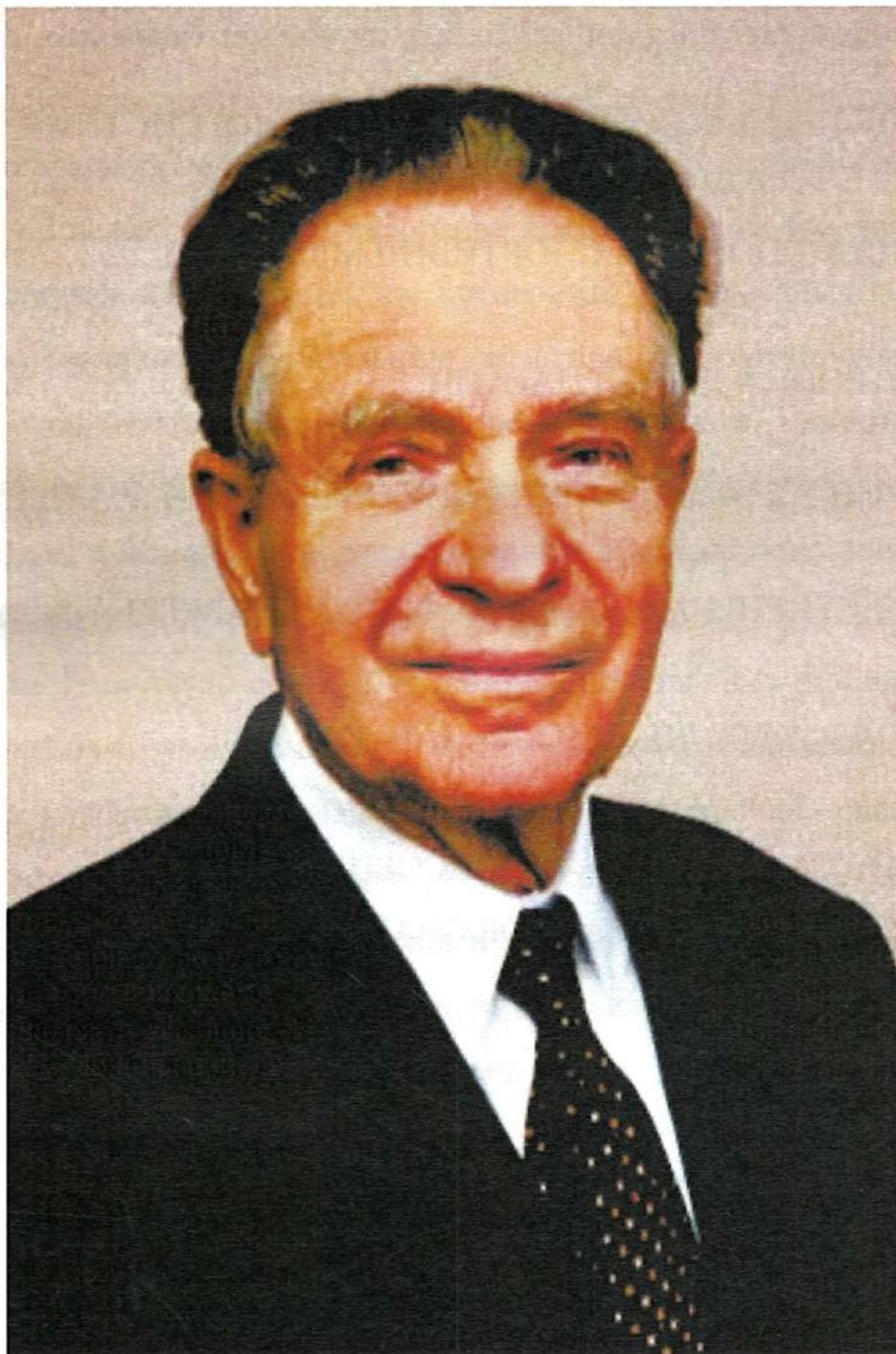
Ядловський О.Є д-р біол. наук, директор ДУ «Інститут фармакології та токсикології НАМН України»

Супрун Е. В. д-р мед. наук., професор ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології ім. П. В. Волошина НАМН України»

Ф64 Фітотерапія в медицині, спорті та реабілітації (монографія) /
Беленічев І.Ф., Зайченко Г.В., Горчакова Н.О., Клименко О.В., Риженко В.П., Шумейко О.В., Дорошенко Е.Ю., Нікіфоров О.А.,
Бурлака Б.С., Білай І.М., Гарник Т.П., Варванський П.А.,
Скорина Д.Ю. – Дніпро : Журфонд, 2025. –296.с.

У монографії представлені матеріали щодо раціонального використання лікарських рослин, їх лікарських форм екстемпорального виготовлення (настої, відвари, чаї та ін.) лікування багатьох захворювань органів та систем пацієнтів похилого віку та дітей, а також у практиці спортивного лікаря та в реабілітації. Показано особливості застосування лікарських рослин та їх зборів з урахуванням патофізіологічних процесів, зумовлених віком, фізичних навантажень, видів спорту, індивідуальних особливостей організму, хімічного складу та механізму дії лікарських рослин. Докладно викладено підходи до фітотерапії урологічних захворювань, захворювань органів травлення, органів дихання та репродуктивного здоров'я. Матеріал, викладений у цій книзі, буде корисний урологам, андрологам, гастроентерологам, пульмонологам, терапевтам, спортивним лікарям, фізичним реабілітологам, фахівцям у галузі фізичного виховання, а також людям, які цікавляться цією темою.

*Данну монографію автори присвячують
Вчителю, Наставнику, Вченому, Лікарю,
Фундатору української фармакології та фітотерапії,
доктору медичних наук, професору член-кор. НАН та АМН України
Івану Сергійовичу Чекману*

І. С. Чекман
(1936–2019)

Зміст

Вступ.....	5
Розділ 1.	
ФІТОТЕРАПІЯ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕЧОВИДІЛЬНОЇ СИСТЕМИ. ФІТОУРОЛОГІЯ.....	6
Розділ 2.	
ФІТОТЕРАПІЯ ЗАХВОЮВАНЬ ШКТ	106
Розділ 3.	
ФІТОТЕРАПІЯ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ	139
Розділ 4.	
ФІТОТЕРАПІЯ У СПОРТІ ТА СПОРТИВНІЙ МЕДИЦИНІ	170
Розділ 5.	
МЕМБРАНОТРОПНА ДІЯ ПРЕПАРАТІВ.....	260
Розділ 6.	
АНТИГІПОКСИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ФІТОПРЕПАРАТІВ.....	266
Розділ 7.	
СТРЕСПРОТЕКТОРНІ ВЛАСТИВОСТІ ФІТОПРЕПАРАТІВ.....	271
Розділ 8.	
ІМУНОМОДУЛЮЮЧА ДІЯ ФІТОПРЕПАРАТІВ	280
Розділ 9.	
ФІТОПРЕПАРАТИ ЯК ЗАСОБИ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ НЕЙРОДЕГЕНЕРАТИВНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ	283

Вступ

В даний час у світовій медичній практиці використовується понад 18 тис. лікарських засобів, серед яких близько 40% виробляється з лікарської рослинної сировини. Частка рослинних препаратів, що застосовуються для лікування урологічних шлунково-кишкових та серцево-судинних захворювань, ще більш вагома. Крім того, в даний час намітилася тенденція все більш широкого використання лікарських рослин як для лікування, так і для реабілітації різних захворювань, а також у підготовці спортсменів. З 20-х рр. цього століття питома вага фітопрепаратів зросла до 50%. В останні роки популярність фітотерапії, незважаючи на великі успіхи у створенні хімічних ліків, зростає. Інтерес до природних лікувальних речовин та препаратів, створених на їх основі, збільшується завдяки як унікальним властивостям фітопрепаратів, так і інноваційним технологіям, що стрімко розвиваються в медицині, спорті, реабілітології та виробництві лікарських препаратів. Фітопрепарати мають такі переваги: низька токсичність за досить високої ефективності; широкий спектр терапевтичної дії; комплексний органопротекторний ефект; гармонізуючий вплив на всі органи і системи організму; мінімальна кількість побічних ефектів; відносна дешевизна в порівнянні з синтетичними препаратами; можливість приготування в домашніх умовах віях. Фітотерапія знайшла застосування як первинна та вторинної профілактики різних захворювань, оздоровчих лення та реабілітації широких верств населення в умовах впливу негативних факторів навколишнього середовища, в якості засобу підвищення адаптаційних резервів здорового організму, у спортивній медицині

Розділ 1. ФІТОТЕРАПІЯ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕЧОВИДІЛЬНОЇ СИСТЕМИ. ФІТОУРОЛОГІЯ

У зв'язку з поширеністю захворювань сечової системи у дітей, які призводять до порушень внутрішнього середовища організму та мають серйозний прогноз, а також недостатньою ефективністю медикаментозної терапії, у профілактику та лікування патології сечової системи стабільно увійшли рекомендації щодо фітотерапії. Відомо, що хіміопрепарати, що використовуються для лікування хворого на пієлонефрит, нерідко викликають нефротоксичний ефект, алергічні реакції, формують стійкість мікрофлори сечових шляхів до терапії. Сульфаніламід, метаболізуючись в організмі, утворює ацетильовані форми, фармакологічно неактивні, які здатні при кислій реакції сечі накопичуватися в ниркових каналцях, викликаючи кристалурію. У зв'язку з цим доцільні поєднання або часткова (за можливості) заміна хіміопрепаратів препаратами рослинного походження, лікарськими травами та гомеопатичними засобами.

Застосування лікарських рослин (ЛР) при хворобах нирок і сечовивідних шляхів (СШ) ґрунтується на їх протизапальній, детоксикаційній, бактерицидній, сечогінній, антиалергічній, гіпотензивній, кровоспинній та антикоагулянтній дії.

Трави нормалізують капілярну проникність ниркових клубочків. Сечогінна дія їх не супроводжується суттєвим виведенням із сечею іонів калію, як буває при медикаментозному лікуванні. Сечогінні властивості рослин усувають застій сечі, наслідком якого може бути утворення конкрементів, причому посилення діурезу не викликає подразнення ниркового епітелію. Крім того, посилюється секреція потових залоз, покращується робота шлунково-кишкового тракту (ШКТ). Водні витяжки з ЛР можуть оказати стимулюючий вплив на весь організм, заспокоювати ЦНС, покращувати обмін речовин, нормалізувати кислотно-лужну рівновагу крові. Лікування травами зменшує кількість білка та формених елементів у сечі. Гомеопатичні засоби добре діють на регуляторні механізми дитячого організму, не пошкоджуючи і не пригнічуючи їх, а підібрані з урахуванням фази захворювання вони дають безперечний ефект з мінімумом побічних ефектів у лікуванні патології нирок.

З метою допомогти лікарю знайти оптимальний вибір у лікуванні нефрологічного хворого в сучасних умовах, і складено цей посібник.

I. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН

1. Біологічно активні речовини, що містяться в лікарських рослинах, які застосовуються в нефрології.

Лікарські рослини - це природні мікрофабрики, що синтезують оригінальні та складні за своєю хімічною будовою та біологічною активністю речовини. Їх прийнято ділити на діючі та супутні речовини. Той чи інший лікувальний ефект надають головним чином діючі начала, хоча в рослинах вони зазвичай містяться в мінімальних кількостях. Супутні компоненти можуть так чи інакше впливати на терапевтичну ефективність діючих речовин: підвищувати всмоктуваність, посилювати їх лікувальний ефект або зменшувати побічні дії, токсичність. У дитячій нефрології знаходять застосування рослини, що володіють антимікробною, антисептичною, діуретичною, протинабряковою, спазмолітичною, сечогінною, кровоспинною, капіляррозміцнювальною, імунотропною, каменедроблячою, антиалергічною та іншими видами дії. Найефективніші в цьому плані рослини, що містять: фенольні сполуки (прості феноли, лігнани, кумарини, хромони, флавоноїди, дубильні речовини), сапоніни, антрахінони, ефірні олії, алкалоїди, полісахариди, вітаміни, мінеральні речовини та органічні кислоти. Рослинні фенольні сполуки представляють собою дуже неоднорідну за хімічною будовою групу речовин і проявляють різноманітну фармакологічну активність: володіють протизапальною, антимікробною та сечогінною дією, антиоксидантним, адаптогенним та протипухлинним ефектом, спазмолітичною та судинорозширювальною дією, впливають на імунологічні, секреторні, видільні, скорочувальні та рухові процеси. Ефірні олії застосовують у лікувальній практиці дуже різноманітно. При виділенні їх нирками відбувається помірне подразнення ниркової паренхіми, що призводить до збільшення сечовиділення. Крім того, ефірні олії мають антисептичну,

Наукове видання

**ФІТОТЕРАПІЯ В МЕДИЦИНІ,
СПОРТІ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Монографія

Публікується в авторській редакції

Підписано до друку 14.10.2025 р. Формат 60x84¹/₁₆.

Папір офсетний. Друк цифровий.

Обл.-вид. арк. 18,5. Ум.-друк. арк. 17,2.

Наклад 100 прим. Зам. № 37

Видавництво «Журфонд»

49001, Дніпро, вул. Старокозацька, 8.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру

ДК № 684 від 21.11.2001 р.

Віддруковано ПП Вахмістров О. Є.

49000, м. Дніпро, вул. Писаржевського, 18

Ф64 Фітотерапія в медицині, спорті та реабілітації (монографія) /
Беленічев І.Ф., Зайченко Г.В., Горчакова Н.О., Клименко О.В., Риженко
В.П., Шумейко О.В., Дорошенко Е.Ю., Нікіфоров О.А.,
Бурлака Б.С., Білай І.М., Гарник Т.П., Варванський П.А.,
Скорина Д.Ю. – Дніпро : Журфонд, 2025. – 296.с.

У монографії представлені матеріали щодо ронального використання лікарських рослин, їх лікарських форм екстемпорального виготовлення (настої, відвари, чаї та ін.) лікування багатьох захворювань органів та систем пацієнтів похилого віку та дітей, а також у практиці спортивного лікаря та в реабілітації. Показано особливості застосування лікарських рослин та їх зборів з урахуванням патофізіологічних процесів, зумовлених віком, фізичних навантажень, видів спорту, індивідуальних особливостей організму, хімічного складу та механізму дії лікарських рослин. Докладно викладено підходи до фітотерапії урологічних захворювань, захворювань органів травлення, органів дихання та репродуктивного здоров'я. Матеріал, викладений у цій книзі, буде корисний урологам, андрологам, гастроентерологам, пульмонологам, терапевтам, спортивним лікарям, фізичним реабілітологам, фахівцям у галузі фізичного виховання, а також людям, які цікавляться цією темою.

УДК 619:616.99:615